

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות
מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

השפעתם העצומה של מעשי האדם

את כל ירק עשב לאוכלה", אלא שמשעה שחטא אדם הראשון הוא השפיע על ידי חטאו רע בעולם, ואותו רוע השפיע גם על שאר יצורי תבל לטרופ ולהזיק.

וכתב שם הרמב"ן, שבאמת לעתיד לבוא כאשר יתוקן העולם ויעברו גילולים מן הארץ אזי 'גר זאב עם כבש', 'ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן', כי גם חיות הטרף יחזרו לטבען הראשון לאכול אך ורק מפרי האדמה, ולא תהיה עוד משכלה.

אך מ"מ מבואר כאן מהן גודל התוצאות שגורם החטא, שכל הבריאה השתנתה והחיות נהיו אכזריות - בעקבות חטא אדם הראשון. וכאמור.

כל אחד הוא חלק בלתי נפרד מכללות הבריאה

ומדוע זה באמת כך. עלינו לדעת, העולם אינו רק מקבץ גדול של בריות שנבראו יחד, אלא המוני פרטים שלכל אחד מהם יש תפקיד מיוחד ומטרה מיוחדת. הבריאה היא כמו תשבץ אחד גדול, שלכל אחד בה יש את המשבצת שלו, ומבלעדי אותה משבצת היה התשבץ כולו חסר. אין אחד שאין לו יעוד פרטי שאותו הוא נשלח להשלים, ואין פרט אחד שהבריאה יכולה להסתדר בלעדיו, את הכל עשה הקב"ה לצורך עולמו לפרטי הפרטים, ואין שום דבר לבטלה.

ידוע המשל על אותו טיפס שהפליג בספינה יחד עם חבריו, ובעודם בלב ים התחיל לקדוח חור בתוך תאו. כולם נזעקו וצעקו לעומתו שיחדול ממעשיו תיכף ומיד, אך הוא היתמם ואמר שהוא קודח רק בתוך התא שלו, ומה אמור זה להיות קשור לכל יושבי הספינה... כאשר כולם נמצאים באותה ספינה, אף אחד אינו יכול לטעון שיש לו תא נפרד, כי אם יהיה חור ולו רק בתא בודד - תטבע הספינה כולה.

אי לכך צריך כל אדם לדעת שהוא לא חי סתם כך לעצמו אלא עליו תלוי ועומד כל העולם כולו, ועליו לקחת את האחריות בכל מעשה שיעשה להשפיע אך טוב ולא לגרום חלילה את ההיפך.

וכאמור, מעשיו של האדם אינם רק משליכים על אחרים אלא יוצרים בעולם מציאות של טוב ושל רע, מכל מצוה שהאדם עושה נבראים מלאכים של טוב ומכל עבירה נוצרים מלאכי חבלה, ורק רחמי הקב"ה הם השומרים שהעולם יתנהל כסדרו ולא יגלל אור מפני חושך.

וידועים בענין זה דברי הרמ"ק בתומר דבורה על מידת 'נושא עוון', וזו לשונו: "שהרי לא יעשה האדם עון שלא יברא משחית, והרי אותו קטיגור עומד לפני הקב"ה ואומר פלוני עשאי, הדין נותן שיאמר הקב"ה איני זן משחיתו, ילך אצל מי שעשאו ויתפרנס ממנו, והיה המשחית יורד מיד ונוטל לשמתו, או כורתו, או נענש עליו כפי עונשו עד שיתבטל המשחית ההוא, ואין הקב"ה עושה כן, אלא נושא וסובל העון, וכמו שהוא זן העולם כולו זן ומפרנס המשחית הזה, עד שיהיה אחד משלשה דברים, או שישב החוטא בתשובה ויכלהו ויבטלהו בסגופיו, או יבטלהו שופט צדק ביסורים ומיתה, או ילך בגיהנם ושם יפרע חובו" וכו'.

זכור לי עוד מהיותי בגיל חמש, שפעם דוד אמי רבי בנימין קרלינשטיין זצ"ל לקח אותי עמו לבית הכנסת, ואני כדרכם של ילדים פתחתי את הסידור ופסחתי מהכא להתם בדרך דילוג וקפיצה, כשראה זאת הדוד אמר לי כך, והדברים נחרטו בליבי כצורתם עד עצם היום הזה: דע לך, שמכל מילה ומילה ממילות התפילה נברא מלאך, והיה אם המילה נאמרה כצורתה וכתיקנה נברא מלאך טוב שלם ובריא, אך אם המילים נאמרו למחצה לשליש ולרביע נבראים מהם מלאכים חולים, חגרים ופסחים, ולעתיד לבוא כאשר האדם יעלה למתבתא דרקיעא יתבעו אותו המלאכים מדוע עשה אותם בכזו צורה וירצו להשיב לו כגמולו.

ועלינו לדעת שאכן כנים הדברים, אותם דברים פשוטים ששמענו בילדות נכונים הם פשוטים כמשמעם, ואם כי לכשגדלנו מעט אולי מיעטנו בערכם מכל מקום כשגדולים אנו יותר עלינו להבין שכך היא המציאות (אם כי כמובן במובן רוחני שאינו נתפס להשגתנו), וכך מופיע לאין ספור בספרי הקדמונים, שכל מילה ומילה וכל מעשה ומעשה של האדם יוצרים מציאות

פרק ב' משנה ו'. "אף הוא ראה גולגלת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפון וסוף מטיפין יטפון".

מעשי האדם חוזרים להטיב או להרע לו

פשוט דברי המשנה הוא שאין נספה בלא משפט, ואם גזר הקב"ה מיתה משונה על האדם על כרחך הטעם בגלל שהוא עצמו היה אשם בדבר, אך יעו" ברמב"ם שכתב וז"ל "והכוונה בזה המאמר שמעשי הרעות ישבו בראש עושיהם, כמאמר החכמים 'במידה שאדם מודד בה מודדין לו', וזה נראה לעין בכל זמן ובכל מקום, שכל מי שיעשה הרעות ויחדש מיני העוול והפחיתות - הוא עצמו ישיגהו נזק מאותן הרעות גופן אשר חידש, לפי שהוא ילמד פעולה שתיעשה לו ולזולתו, וכן כל מלמד מעלה, ומי שיתחיל בפועל טוב מן הטובות - תגיע לו תועלת זה הפועל, לפי שהוא ילמד דבר שיעשה לו ולזולתו".

ולכאוף יש להקשות על דברי הרמב"ם ממעשים שבכל יום, כיצד כתב הרמב"ם ש'זה נראה לעין בכל זמן ובכל מקום שכל מי שיעשה הרעות וכו' הוא עצמו ישיגהו נזק מאותן הרעות גופן אשר חידש', והרי רואים אנו למול עינינו המוני מזיקים ופגעים רעים שאינם נפגעים מאותם הדברים שנוצרו על ידיהם.

לכל פעולה יש תוצאות והשפעות עצומות

והנה בגמ' בקידושין (מ). תניא "תנו רבנן לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה וכו', ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה" וכו'.

ולכאוף יש להבין, דבשלמא גבי האדם עצמו אתי שפיר שיראה עצמו חציו זכאי וחציו חייב ובמעשיו הוא מכריע את עצמו, אך מדוע גם העולם כולו תלוי בו עד שמעשה אחד שלו יכול להשפיע ולהכריע את כל מציאות הבריאה.

ובספר ראשית חכמה (שער היראה פ"ו ועוד) האריך בביאור מאמר זה וכתב שלעתיד לבוא יוכלו לייחס לאדם מעשים רבים וטובים שלא הוא עשאן, והוא יתמה הרי לא עשיתי לא מיניה ולא מקצתיה, ואז יראו לו כיצד כל מעשה טוב שעשה השפיע על כל חללא דעלמא, על החולים שיתרפאו ועל הבריאים שלא יחלו וכדו', כיון שכל מעשה ומעשה יוצר מציאות של טוב ומשפיע על כל העולם כולו לחינא וחסדא ורחמי.

אמנם הוסיף שם וכתב שכן הוא רח"ל לאידך גיסא, אם האדם עושה מעשים רעים הוא יוצר בזה מציאות של רוע שמשפיעה רע על העולם, ולעתיד לבוא הוא יוכל להתבע על כל מיני שעות רעות שהתרגשו ובאו לעולם בלי שיידע כלל כיצד הדברים מיוחסים אליו, הואיל ובאו כולם כפועל ישיר מהמציאות שהוא יצר.

א"כ י"ל שעל כך אומרת הברייתא 'עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה', מפני שכל מעשה ומעשה של האדם יש בכוחו לעורר השפעה על תבל ומלואה וכל יושבי בה, ואין יכולת לאדם לשער עד כמה הוא יכול לפעול בפעולה אחת קטנה.

ניתן להביא דוגמא לכך מחטא אדם הראשון. הרי כידוע, מידת האכזריות אצל החיות היא אכזריות נוראה שאינה ניתנת לתפיסה, וקיי"ל שארי דורס ואוכל אף בלי להרוג את טרפו ואין לו שום רגש רחמים להמיתו בשעת השחיטה, וענין זה מצריך התבוננות מהיכן באה אכזריות גדולה שכזו לחיות הטרף גם כשאין להם מזה שום הנאה.

וברמב"ן בתחילת פרשת בחוקותי עסק בענין זה וכתב שאכן מטבע בריאתם נועדו החיות והבהמות לאכול אך ורק מעשב השדה, וכמו שנא' "ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה

רוחנית, וכפי צורת עשיית המעשה כך צורת הרוחניות היוצאת הימנו, מעשה טוב יוליד מציאות טובה ומעשה רע יוליד מציאות פגומה, והכל יזקף לחשבוננו של האדם בבואו למעלה ליתן דין וחשבון.

אם ישכיל האדם להבין ולהפנים את המציאות הזו, כל גישתו לתורה ולמצוות תהיה בצורה שונה לחלוטין, ביודעו שכל מילה של תורה או להפך בונה עולמות ומחריבן, ויש בידו כוח עצום ליטוע שמים וליסוד ארץ או חלילה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס.

ובגמ' מסכת חגיגה (ה): 'אוי' רבי אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה בר שילא, שמעיה לינוקא דהוה קא קרי "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שחו", אמר עבד שרבו מגיד לו מה שיחו תקנה יש לו, מאי מה שיחו, אמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה", ולכאוי יש להבין לפ"ז מדוע לשון הפסוק הוא 'מה שיחו', הלא לכאוי יש לכתוב 'את שיחו' וכדומה, שכן לא מדובר דוקא באדם שאינו יודע מה הוא עשה אלא רק במי שצריכים להזכיר לו את חטאו.

ובנפש החיים (שער א' פרק י"ג) ביאר שלשון זה בא להזהיר את האדם, ש"מחמת היותו עתה בזה העולם השפל שאינו רואה ומשיג הבנין או ההרסה חס ושלום הנעשה למעלה בהעולמות מכל דבור ודבור שלו, ויכול להעלות על דעתו ח"ו לומר במה נחשב דבור ושיחה קלה שתפעול שום פעולה וענין בעולם, אבל ידע נאמנה שכל דבור ושיחה קלה שלו לכל אשר יבטא בשפתיו לא אתאביד ואינו הולך לבטלה ח"ו" וכו', ועל זה אמרו מגיד לאדם 'מה' שיחו, שמודיעים לאדם את החומרה של כל מילה וכל הבל פה, איזה כוח היה טמון בו וכמה הוא פעל בכל העולמות.

ומעתה יבואו לנו דברי הרמב"ם בפירושו על המשנה, ש"זה נראה לעין בכל זמן ובכל מקום, שכל מי שיעשה הרעות ויחדש מיני העוול והפחיתות הוא עצמו ישיגהו נזק מאותן הרעות גופן אשר חידש וכו', ומי שיתחיל בפועל טוב מן הטובות - תגיע לו תועלת זה הפועל", כי אמנם לא כל מי שכורה בור נופל בסוף אל תוכו, אך זה ודאי שהאדם מקבל גמול על כל מעשה שיעשה אם טוב ואם רע וההשפעה שהשפיע בעולם תחזור אליו בשלב כלשהו באופן מוכרח, בהיות שמה שעשה פעל מציאות בעולם

ומציאות זו תשפיע עליו כגלגל החוזר אם לטוב אם למוטב, ו'זה נראה לעין בכל זמן ובכל מקום'.

ואכן ניתן לראות זאת בחוש במציאות החיים, שמי שעוסק ברוחניות הרי הוא עולה ומתעלה וזוכה לחיים ארוכים וטובים, ומאידך מי שמוריד את עצמו לפי פחת אוכל לבסוף את התבשיל שבישל עד תומו.

הבריאה מסורה לעמלי התורה

ואוכל לספר בזה עובדה פשוטה וגלויה שהיתה בתקופה האחרונה, כי הנה לפני כמה שנים נעשתה פעילות צבאית בדרום והתפתחה מלחמה בחודשי הקיץ עד סוף חודש אב, ולקראת חודש אלול פנו אלי מנהלי מוסדות מאשדוד כיצד יוכלו להתחיל כך את הזמן. קמתי ועליתי בערב ר"ח אל מרן הגרא"ל זצ"ל ושאלתי מה לעשות הלכה למעשה, והוא שאל אותי בחזרה האם הזמן מתחיל באותו יום, אמרתי לו שלא, הוא מתחיל מחר, ואז אמר לי הגרא"ל - אם כן מה הבעיה, יתחילו את הזמן ויותר לא תהיה מלחמה... היה לו פשוט וברור שברגע שיתחיל כוח התורה לחזור לעולם במלוא עוזו לא יהיה עוד שום נזק, והתורה תשפיע על הארץ שלא יקרה מאומה, ואכן כך הווה, הזמן התחיל והמלחמה פסקה.

והנה בימי בין הזמנים האחרון שוב נפלו טילים באיזור הדרום, ושוב פנו אלי מנהלי מוסדות מאשדוד בערב ר"ח אייר בשאלה כיצד יוכלו להתחיל את הזמן, ומיד אמרתי להם שיש לנו כבר הוראה מפורשת בזה ממרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל ואין מקום לשאלה... ואכן הדברים התקיימו במלואם, ומיד באותו הלילה של תחילת הזמן פסק הכל והיה כלא היה... וגם בקורונה היה ניתן לראות זאת במוחש.

הבריאה כולה מסורה לעמלי התורה, היא המחזיקה את העולם והיא המשפיעה עליו כל הטובה, ולנו לא נותר אלא לדעת את גודל האחריות המוטלת על כתפיו ולהבין שזו היא המציאות הפשוטה, ברצונו מחיה וברצונו ממותת, כל מילה ומילה בונה עולמות ונותנת חיים לבריות אין ספור ואין שום מאיתנו יודע עד מה, ועלינו רק ליתן דעתנו שלא נקלקל ונחריב את עולמו.

"וילכו אחרי ההבל ויהבלו"

עיקר הטענה על ישראל בימי החורבן היא שנעשו "הבל" - דברים לימי בין הזמנים הקרבים

"כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו" (הפטרת הפרשה - ירמיהו ב', ה').

לוי צייר שאדם רואה את רעהו אוכל להנאתו בשר אחר רח"ל, וחלה עליו חובת תוכחה להוכיחו ולהשיבו לדרך המוטב. לכאוי צורת התוכחה אמורה להיות על עצם הדבר, אתה מטמא את נפשך במאכלות אסורות וממרה את פי מלכו של עולם וכו'. ואם יבוא אותו אדם ויוכיחו בדרך שונה, חבל לך על הזמן של אכילת הדבר האחר שהרי לא הועלת כלום בזמן הזה אלא רק הזקת, איזה מן תוכחה היא זו? מדוע להוכיח על דבר צדדי כזמן העבירה ולא להוכיח על העבירה עצמה.

אך הנה הנביא צווח ואומר: **"וילכו אחרי ההבל ויהבלו"**. עם ישראל חוטאים ועוזבים את דרכי הבורא, הולכים אחרי ההבל ועבודת האלילים, ואילו התוכחה עליהם אינה על עצם השפלות שבעבודה הזרה ולא על חומרת עויבת דבר ה' ושמאמינים באלהים אחרים, אלא רק על עצמם, על שהם הופכים את נפשם להבל - 'ויהבלו'. והדבר צ"ב.

כיוצא בדבר מצינו בחינוך בפרשת קדושים (מצוה ר"ג), שם הביא את דברי הרמב"ם שסיבת איסור הפינה אחרי עבודה זרה היא כדי שלא יתפנה אחריה ויעבדה, אולם הוסיף וכתב טעם נוסף: "וכן כדי שלא יבטל חלק מהזמן ויתעסק באותן ההבלים, והאדם אינו נברא רק לעסוק בעבודת בוראו". והדבר תמוה מאד, הלא עובד ע"ז אינו מאמין בבורא ית' והולך לעבוד עבודת אלילים, ומהו טעם זה שמבטל מזמנו.

ואף הנביא ביחזקאל (ט"ז, מ"ט) כאשר זועק על עוון סדום אומר: "ויד עני ואביון לא החזיקה". וכי כל חטאת סדום היתה אי העשייה, מה שלא התחסדו עם העניים והאביונים לתת להם צדקה משלהם, הרי חטאו בחטאים חמורים הרבה יותר בבין אדם לחבירו בפועל, ולא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.

ראיתי פעם משל נפלא המיישב את כל התמיהות הנ"ל. שפחה אחת ניקתה את בית האדון, ובחוסר שימת לב שברה כמה חפצים תוך כדי העבודה. כשהאדון ראה זאת הוא התרגז והודיע שמפסיק להעסיקה לבנייתים, ויחשוב שוב לגבי ההמשך. במקומה הוא הביא שפחה אחרת, ולאחר כמה ימים ראה שהיא לא עובדת כלל. כמובן שעל אתר הוא הודיע על פיטוריה הסופיים. כאן הוא לא אמר שיחשוב לגבי ההמשך. מה החילוק? הרי היא לא שברה וקלקלה,

ואילו הקודמת שהזיקה - לגביה אמר שיחשוב על ההמשך. התשובה פשוטה, אמנם הראשונה קלקלה, אך לכה"פ עבדה וניקתה, אבל השניה לא עשתה כלום ואין בה שום תועלת.

כן הוא גם בנמשל. עם ישראל חוטאים וסרים, אך גם בתוך חטאיהם יש תקוה. משום שגם כשעוברים על מוצא פי ה' הם משתדלים לשמור את מצוותי, ואף אם סרו מן הדרך לגמרי מכל מקום הם מתעסקים במשהו, ואולי יבוא יום והם יחליפו דזונות בזכויות. אך כל זה כשעדיין הם עושים. אם הם יושבים ונחים ולא עושים מאום, מה תקוה יש להם, כשם שכעת אינם מקיימים מצוות כך גם הלאה ימשיכו בעצלותם, ואין לך טענה גדולה מזו.

על כך אומר הנביא 'וילכו אחרי ההבל ויהבלו'. הם עצמם נהפכו להיות חפצא של הבל, אין בהם שום מעשים של ממש, לא של טוב גם לא של רע, וזו הטענה הגדולה ביותר על אבותיכם, מה מצאו בי עול. זהו גם הטעם מדוע כתב החינוך שחטא עבודת האלילים הוא על החדלון שבה, על הזמן שמתבזבז לו לריק בלא עשייה של ממש, וזו גם עיקר התביעה על סדום, שישבו בחיבוק ידיים ולא עשו כלום.

"אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן". הלצים הם כאלו שסתם מזלזלים ולא עושים שום דבר, ואם כן גם הדרך שלהם היא להוליך אותם באפס והעדר, בלי דרך. הבל ואין בהם מועיל.

מתקרבים לימי בין הזמנים. צריך לדעת, גם בשעה שנחים, וצריך לנוח, אבל **חלילה לא להיות במצב של חוסר מעש מוחלט**. צריך 'לחיות'. אם זה בלימוד, בכיבוד הורים, וגם בענייני המנוחה - לעשות. לא להיות 'הבל'. לאו דוקא בדברים ערכיים, הרי צריך לנוח, אבל שהמנוחה לא תהיה שיממון. בחור לא צריך לשכב על הספה מהבוקר עד הלילה, זה הכי גרוע. מוכרחים לעשות, ללכת, לעזור לאמא. הרי 'איזהו מכובד המכבד את הבריות', ההורים הם לכה"פ בגדר בריות, לכאוי... לא יתכן שמגיעים הביתה אחרי זמן שלם ובבית מגלים בחור של הבל, שלא עושה כלום, לא מכבד ולא עוזר ולא כלום. כתוב בראשונים ש"כבד את אביך ואת אמך" זה בגדר פרעון חוב, הם הרי ילדו אותך, השקיעו בך, אתה בעל חוב כלפיהם. צריך לעשות תכנית, מה עושים היום ומה מחר, והעיקר זה לעשות ולעשות. את כל הבריאה ברא אלוקים 'לעשות', ואין אותה בן חורין להבטל הימנה.